

Šmariahу Pustapetskis – žmogus legenda

Sūduvos žydų kultūros fondas,
puoselėdamas regiono žydų istoriją, spaudai rengia vilkaviškiečio Šmariahу Pustapetskio Sibiro tremties atsiminimų knygą „Keliai iš Lietuvos į Sibirą ir Izraelį“. Leidinio redaktorė – žydų kultūros ir istorijos žurnalo „Brasta“ leidėja ir redaktorė Dalia Epštėnaitė, bendradarbiai – Vilkaviškio turizmo ir verslo informacijos centro direktorius Vitas Girdauskas ir istorikas, muziejinkas Antanas Žilinskas.

Publikuojame būsimo leidinio ižanga, parengtą istoriko Antano ŽILINSKO.

Šmariahu – išvertus iš hebrajų kalbos reiškia „Saugok jį Dieve“. Išskirtinis vardas, lyg geriojo Dėvo pirmas, Pustapetskui skyre ilga, prasminga, pilna negandų ir laimės prisotinti givėnima.

Man teko didelė laimė 2009 metais aplankytį žyda, tikrą lietuvių vilkaviškietį jo kuklėmabe būte Izraelyje. Senolis labai laukė iš savo giminės. Sūnus Efraimai ir jo žmonos Klara lydimi, mes su žurnalistu Algiu Vaškevičiumi ir savo žmonomis pasibeldėme į Šmariahų namus.

Vos atidarius duris, pasitiko aukštasis, tvirtas vyriškis ir gražiai suvalkietiška tamme pakvietė pagal seną paprotį pasivašinti

▲ Šmariahu Pustapetskis – karas mokylos absolventas. 1935 m.

duona ir druska. Stala puoselė saldumynai ir šampanas. Susipažinę apsikeitėme dovanomis. Š. Pustapetskis didžiuodamasis ištiesė iš Lietuvos ambasados Izraelyje gautą laišką: „Žiūrė, aš Lietuvos pilietis. Reikėjo laukti 68-erius metus, kad man grąžintų pilietybę. Turbtū nedaug kas sulaukė tokios dienos“, – šmaištavo senolis.

■ Atkelta iš 7 p.

Viešėdamas pas Sibiro tremtinį Š. Pustapetskį, išsigirdau gan įdomų jo pateiktą dvių diktatorių palyginimą. Hitleris jis įvardijo kaip Stalino mokinuką.

Lageryje Nr. 7 kartu su juo kaijės tremtinys Stasys Ankevičius, buvęs Plokščių (Šakių apskritis) mokytojas, savo atsiminimų knygelėje „Už Uralo, žemės gal“ rašė: „Lageliuose mirtingumas buvo toks didelis, kad iš 1941 m. išeivėtyjų sugrįžo tik 10–15 %. Šito žygio Stalinui ir jo klinikai gali pavydėti net Muravjovas Korkas, kuris kora ir trėmė tūk sulkielius, o Stalinas savo dalgiu karto visus: suaugusius, senius, moteris ir vaikus. Hitlerio rudenį pykšino žmones čia pat pušynuose, todėl jų kapus galima rasti ir pagerbti, o Stalino aukų kapų nerastas. Hitlerio budeilių, kurių dalis dar slapsotis, ieško, rastus atiduoda teismui, o Stalino budeilių niekas neieško“.

Likimo ironija, šio rašinio autorius apie Sibiro tremtį dar tolimes 1965 metais girdėjo iš Š. Pustapetskio ir St. Ankevičiaus tremties draugo iš Rūdos kaimo (Gžiū valstės), Lietuvos šaulio, tūkininko Kazio Žilinsko lūpų.

Jie visi trys iš Vilkaviškio geležinkelio stoties 1941 m. birželio 17 d. išeivėti gyvuliniai vagonais iki pat Rešetų (Krasnojarsko sritys) stoties.

Tame pačiam laagyje Nr. 7 kentėjo ir miškų karto buvę Lietuvos ministrai, kiti aukšti pareigūnai. Tarp jų – prezidentas A. Stulginskis, ministrai S. Šilingas, K.

Sibiro tremtiniai, Lietuvos vardą branginčiam ir širdyje ją visuomet nešiojusiam buvusių vilkaviškiečių tuometinio mero Algirdo Baguinskovo vardu įteikiai Vilkaviškio savivaldybės ženklą, senojo ir šiuolaikinio Vilkaviškio vaizdų albumus, Vilkaviškio kepyklas „Savas“ juodos duonos kepalėli. Senolis ji glostė ir ragavo. Atgimė daugybė jaunystės dienų prisiminimų. Iš tris garso kasetes netipio trijų valandų Š. Pustapetskis pasakojima. Labai žavūs, pilni išvairias palvų nuotaikų, netgi anekdotinių situacijų. Atsisleide ištisi smetonisko Vilkaviškio kasdienio gyvenimo istorijos kloadas.

Pasak Š. Pustapetskio, jo pavardė kilusi nuo Pustapédžių kaimo vadavimo. Iš tiesų, dėl išskirtinės žydių pavardžių kilmės Vilkaviškyje gyveno Vilkaviškiai, Marijampolčiai, Kisiniškiai, Pajevončiai, Balbieriškiai ir daugelio kitų Lietuvos miestų, miestelių ir kaimų išeiviu.

Š. Pustapetskio teigimu, jo giminės šaknys Lietuvoje yra gilio. Šmariahu gime Vilkaviškyje 1914 metais liepos 15 d. Likimas jam nešyktėjo skaudžių smūgių – nuo pat gimimo dovanovo tremtį. Jis su kitais žydiais Pirmojo pasaulyo karo pradžioje carinės Rusijos buvo išvežtas į tolinį imperijos provinciją.

Grižęs į Neprilauso Lietuvą, Šmariahu studijavo mediciną, tekstilės pramonę, karybą. Su broliu Šmueltu lankė Vilkaviškio hebrajiską gimnaziją, tad laisvai kalbėjo ivritu.

Motinos, rusų kalbos mokytojos, pa-

skatintas išmoko rusų kalbą, gerai pažino rusų literatūrą, mokojo ir vokiškai. Keturiolikos metų išstojo į žydų jaunimo organizaciją „Beitar“. Šios organizacijos steigėjo VI. Žabatinskis įkurta organizacija deklaravo dorą, nacionalinį tapatumą, elgesio kultūrą. Šios sukarintos organizacijos nariai turėjo būti sionistų pranašautos žydų valstybės gynėjai.

Š. Pustapetskis studijavo tekstilę Brno mieste (Čekoslovakija), pašauktas į Lietuvos kariuomenę išstojo į karos mokyklą Kaune, Panemunėje. Į karininko prisaikeidamo išskilmės atvykė prezidentas A. Smetona, daugybė generolių, vyko paradas, Atsargos karininkas Š. Pustapetskis toliau teše mokslius Brno mieste. Teme 1939 metais susituokė su vilkaviškių Liuba Uljamperlyte. Susituokė jie vasario 12 d. sinagogoje iš drauge su kitais beitarininkais ruošesi vykti į Palestiną.

Vokietijai okupavus Čekoslovakiją, jauna šeima grįžo į Lietuvą. Čia dirbo žmonos Liubos tévo „Pasagos“ metalo gamykloje. Vokietijai 1939 m. rugpjūčio 1 d. užpuolus Lenkiją, Š. Pustapetskis buvo mobilizuotas ir priskirtas Vilkaviškio komendantūrai.

1940 metais prezidentas A. Smetona ir daug kitų valdžios žmonių pasitraukė į Vokietiją. Pasak Šmariahu, „daugelis karininkų laužė kardus. Bet aš, kuris buvau sovietų lageryje, kartu su Prezidentu Stulginskiu ir mačiau, kaip kentėjo ir kaip buvo žeminamas šia garbingas žmogus, manau, kad Smetona pasielgė teisingai“.

» Nukelta į 12 p.

„Šios prisiminimus surašiau 1997 m. Išleidau savo lešomis 100 egzempliorių, kuriuos išdalinau draugams, giminėms ir pažystamiems. Tai mano dovana jiem. Norėjau, kad taptų žinoma apie 7000 žydų, kuriuos sovietų valdžia ištrėmė iš Lietuvos prieš pat karo pradžią. Daugelis tų žmonių nebegrūžo, išmirė Sibire. Parašiau ir už juos“.

Šmariahu PUSTAPETSKIS (Reshovot, 2005)

Tonkūnas, Iz. Tamošaitis, K. Šakenis, E. Stanišauskas, pulkininkas iš Vilkaviškio V. Jasulaitis.

Š. Pustapetskis atsiminimuose rašo, kad „iš trijų tūkstančių aigabentų Lietuvos kalnų gyvi liko šimtas penkiadesimt žmonių. 1941 m. birželio 14–16 d. iš Vilkaviškio išeivėti 535 asmenys, žydų devynios šeimos, 28 asmenys.

Pasak Jeruzalės žydų universiteto profesoriaus Dovo Levino, „bendras tremtinų žydų skaičius arti 7000. Istoriko archyve saugoma apie 900 buvusių tremtinų paliejiūmų“.

Š. Pustapetskio lietuvių kalba parašytų atsiminimų apie Sibiro tremtį rankraštis saugomas muziejuje, Paez̄eriu dvaro rūmuose. Jis perdarva jo sūnus Efraimai.

Atsiminimų knygą, parašytą hebrajų kalba „Keliai iš Lietuvos į Sibirą ir Izraelį“ bei sutrumpintas prisiminimas, parašytus lietuviškai, Efraimai perdarė žydų istorijos ir kultūros žurnalo „Brasta“ redakcijai.

Š. Pustapetskis puikiai mokėdamas lietuvių kalbą prisiminimus paraše glausti enciklopediniu stiliumi, faktus dėsté vengdamas plačių aprašymų.

Jausdamas garbų amžių (Š. Pustapetskis mirė 2010 m., sulaukęs 96 metų) Šmariahu rašė: „Dėl trumpo laiko, kuris man beliko, turiu tiki trumpai rašyti“. Kitą yra jo knygoje, kur pasak „Brastos“ redaktorės Dalios Eipšteinaitės, „šalia unikalų, įsimenamų įvykių sutinkame ir gamtos vaizdų. Tikimės, susilaukus vertėje, unikalus prisiminimai taip pat pasiekis skaitytojus“.

Tikiės, kad Lietuvos skaitytojas pasižiūrės atsiminimų autorius rašymo stiliumi ir atvers dar vieną puslapį Sibiro tremtinų ir kalnų išgyvenimų istorijoje.

Projektą „Laisvės pamokos“ remia Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas

